

РОЗДІЛ 4

ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО, ГОСПОДАРСЬКО-ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО

УДК 340.1 (477)

DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2020-9/25>

МЕХАНІЗМ ФІНАНСОВОЇ РЕСТРУКТУРИЗАЦІЇ СУБ'ЄКТІВ НЕКОМЕРЦІЙНОГО ГОСПОДАРЮВАННЯ

THE MECHANISM OF FINANCIAL RESTRUCTURING OF NON-COMMERCIAL BUSINESS ENTITIES

Білоусов С.М., суддя

Господарський суд Полтавської області

Відзначено, що господарсько-правове забезпечення платоспроможності суб'єктів некомерційного господарювання полягає у характеристиці основних заходів (видів) платоспроможності суб'єктів некомерційного господарювання, а також у аналізі господарсько-правових засобів попередження банкрутства. Обстоюється необхідність застосовувати до такого типу суб'єктів такі процедури банкрутства: розпорядження майном боржника; санацію; ліквідацію (припинення). Визначається, що з погляду економічної доцільності найбільш дієвим у разі банкрутства суб'єкта некомерційного господарювання є застосування процедури ліквідації. Вирішуючи це питання, слід чітко розуміти ту мету та суспільну користь, яку несуть неприбуткові організації, розмежовувати поняття, оскільки господарська діяльність передовсім є економічною діяльністю, яка закріплюється і регламентується засобами права, як і власне правовий статус суб'єктів такої діяльності. Тобто суб'єкт економічної діяльності є загальним поняттям, до складу якого входять всі інші категорії і поняття, навіть ті, що отримали суто правове втілення. На підставі цього встановлено ознаки некомерційного господарювання: це самостійна, систематична діяльність, яка має ризиковий характер і здійснюється ініціативно з метою задоволення власних статутних цілей юридичної особи; зміст некомерційного господарювання полягає у створенні товару; у процесі здійснення некомерційного господарювання відбувається досягнення соціального й економічного результату, в т. ч. отримання прибутку, що направляється на виконання статутних завдань такого суб'єкта господарювання. Розроблено критерії відмежування господарської комерційної діяльності від некомерційного господарювання, що дає змогу до суб'єктів некомерційного господарювання відносити лише: некомерційні суб'єкти, котрі здійснюють інформаційне, організаційне та функціональне забезпечення діяльності суб'єктів господарювання (торгово-промислові палати, товарні біржі тощо); колективні неприбуткові некомерційні суб'єкти господарювання (споживчі й обслуговуючі кооперативи, об'єднання співвласників багатоквартирного будинку та ін.); фінансові некомерційні суб'єкти (кредитні спілки, недержавні пенсійні фонди).

Ключові слова: господарський обіг, банкрутство, ліквідація, суб'єкти некомерційного господарювання, неплатоспроможність, реструктуризація суб'єктів некомерційного господарювання.

It is noted that the economic and legal support of the non-commercial business entities' solvency entails characterization of the main measures (types) of solvency of non-commercial business entities, involving the analysis of economic and legal means of bankruptcy prevention. The expediency to apply the following bankruptcy procedures to this type of business entities: the disposal of the debtor's property; sanitation; and liquidation (termination). It is stated that from the point of view of economic feasibility, the most effective in case of the non-commercial business entity's bankruptcy is the application of the liquidation procedure. Moreover, while addressing this issue, it is necessary to clearly perceive the purpose and the public benefits of non-commercial organizations. The differentiation of concepts is highlighted, since the commercial activity is primarily an economic activity that is enshrined and regulated by law, as is the actual legal status of the non-commercial economic entities. That said, the subject of economic activity is a general concept encompassing all other categories and concepts, even those that have received a solely legal implementation. Drawing on this, the features of non-commercial management are specified: an independent, systematic activity that has a risky nature and is carried out proactively in order to meet its own statutory goals of the legal entity; the essence of non-commercial management is to create a product; in the process of non-commercial management the social and economic results are achieved including profit, which is directed at performing the statutory tasks of such an entity. The criteria for distinguishing the commercial from non-commercial business, which allows the non-commercial business entities to include only: non-commercial business entities that provide informational, organizational and functional support to business entities (chambers of commerce, commodity markets, etc.); collective non-profit non-commercial business entities (consumer and servicing cooperatives, associations of residential apartments' co-owners, etc.); financial non-commercial entities (credit unions, non-governmental pension funds).

Key words: business turnover, bankruptcy, liquidation, non-commercial economic entities, insolvency, restructuring of non-commercial entities.

Постановка проблеми. Важливим аспектом актуалізації аналізованої проблеми виступає зміна законодавства у сфері банкрутства в Україні. Запровадження нового законодавчого акта – Кодексу України з процедур банкрутства – відкриває нові можливості для підвищення ефективності регулювання економічних відносин, недопущення виведення активів з економіки, які мають потенціал для господарського обігу, недопущення порушення прав кредиторів неприбуткових суб'єктів господарських відносин. Все це зумовлює необхідність і доцільність розробки та законодавчого закріплення інституту банкрутства суб'єктів некомерційного господарювання, запровадження нових інструментів антикризового управління ними з метою недопущення банкрутства та ліквідації.

Додаткової актуальності ця проблема набуває також через те, що більшість суб'єктів некомерційного господарювання мають суспільну значущість, виступають важливим елементом системи задоволення потреб населення в таких сферах, як освіта, медичне забезпечення, соціальне забезпечення тощо. Через це утримання таких установ, підприємств та організацій є обов'язком держави або органів місцевого самоврядування, але для того, щоб таке утримання було ефективним, позбавленим корупційних складників, необхідно запровадити та законодавчо закріпити низку інструментів подолання стану неплатоспроможності таких суб'єктів.

Аналіз досліджень. Теоретико-методологічну базу правового регулювання відносин неплатоспроможності

розробляли такі вчені, як В.О. Будяк, Т.Е. Валєєва, О.М. Глушук, Ю.Ю. Журавльова, Є. Іонін, В.І. Кухар, А.І. Кубах, М.І. Лагун, І.М. Макачук, В.В. Мачуський, С.О. Плосконос, Н.Г. Повстенюк, В.Л. ТОВАЖНЯНСЬКИЙ, І.В. Чібісова та ін.

Питанням організаційно-правового забезпечення процедур банкрутства суб'єктів некомерційного господарювання присвячено вкрай мало робіт, але звертають на себе увагу результати наукових пошуків таких дослідників і практиків, як С.М. Білоусов, О. Левченко, П.Д. Пригуза, Р.Г. Щокін та ін.

Мета статті – розкрити механізм фінансової реструктуризації суб'єктів некомерційного господарювання.

Виклад основного матеріалу. Будуючи логіку доведення необхідності розширення правового регулювання Кодексом України з процедур банкрутства на процедурні питання неплатоспроможності та потенційного провадження у справах про банкрутство в господарських судах щодо суб'єктів некомерційного господарювання [1–5], доцільно звернути увагу на декілька вихідних тез:

- сектор непідприємницької діяльності є відкритим для інвестицій або іншого використання оборотних засобів чи основних фондів суб'єктами комерційного господарювання. Це означає, що кредиторська заборгованість у аналізованих нами суб'єктах може виникати перед суб'єктами комерційного господарювання. Для останніх вона є дебіторською та впливає на формування негативного чи навіть від'ємного фінансового результату, тож повинна бути стягнута, а вимоги повинні задовольнятися незалежно від характеру діяльності дебітора;

- відносини зобов'язання за своєю правовою природою підлягають безумовному виконанню. Незалежно від їх суб'єктного складу, характеру виникнення зобов'язання, характеру діяльності суб'єктів цих відносин зобов'язання мають виконуватися, в ідеалі – шляхом повного виконання [4], але, враховуючи особливості господарської діяльності як такої, з високою вірогідністю настання різноманітних ризиків втрати неплатоспроможності, зобов'язання можуть бути не виконані у строки та у спосіб, передбачений угодою кредитора та боржника. У такому разі держава повинна гарантувати кредиторам можливість вплинути на боржника законними методами та господарсько-правовими засобами з метою виконання ним свого зобов'язання перед кредитором, якщо не в повному, то в максимально можливому обсязі;

- заклади охорони здоров'я, освіти, науки, культури тощо державної або комунальної власності є суб'єктами так званої соціальної інфраструктури. Це означає, що їх утримання частіше відбувається за принципом «суспільної необхідності», ніж «економічної доцільності». Саме через це ці суб'єкти є переважно збитковими та неспроможними виконувати свої фінансові зобов'язання перед третіми особами;

- досудові заходи з відновлення платоспроможності аналізованої категорії суб'єктів господарювання можуть не привести до бажаного економічного ефекту або виявитися надзвичайно витратними чи недоцільними. Через те, що суб'єкт господарювання не може існувати у стані постійного невиконання власних зобов'язань перед третіми особами, цілком логічним вбачається запровадження альтернативних досудовим процедурам варіантів.

Враховуючи викладене вище, можна дійти логічного висновку про те, що життєвий цикл суб'єктів некомерційного господарювання, як і будь-якої організації у розумінні менеджменту, є кінцевим і проходить декілька послідовних етапів. На наше переконання, запровадження судових процедур у процесі відновлення платоспроможності (банкрута) суб'єктів некомерційного господарювання, таких як заклади охорони здоров'я, освіти, науки, культури тощо державної або комунальної власності є логічним продовженням циклу їх діяльності. Саме тому

нами вбачається за доцільне запропонувати такі судові процедури, як розпорядження майном, судова санація, кожна з яких має власні особливості та специфіку реалізації, враховуючи статус аналізованих суб'єктів господарювання та правовий режим їх діяльності. Наголошуємо на тому, що певну специфіку матиме і характер діяльності кредиторів, зокрема повноваження загальних зборів кредиторів і комітету кредиторів, що об'єктивує необхідність запровадження окремої процедури банкрутства, яка розкриватиме та закріплюватиме всі особливості банкрутства суб'єктів некомерційної діяльності, зокрема закладів охорони здоров'я, освіти, науки, культури тощо державної або комунальної власності.

Що стосується відповідальності керівництва суб'єкта некомерційного господарювання за доведення його до публічного дефолту, то тут необхідно звернутися до сфери повноти виконання ним своїх службових обов'язків, а також до притягнення до відповідальності у спосіб, встановлений законодавством у разі порушення таких службових обов'язків чи вчинення діяння, що має ознаки злочину.

Притягнення керівника суб'єкта некомерційного господарювання до відповідальності за те, що такий суб'єкт потрапив у стан неплатоспроможності, публічного дефолту чи потребує припинення внаслідок незадовільної діяльності та понесення збитків, відбувається за рішенням власників (учасників, членів) такого суб'єкта некомерційного господарювання або у разі встановлення ознак кримінального правопорушення (злочину) у діях такого керівника [7]. Друге повинне встановлюватися судовим рішенням, що набрало законної сили та не було скасоване, відповідно до якого боржник був притягнутий до адміністративної або керівник суб'єкта некомерційного господарювання – до кримінальної відповідальності за неправомірні дії, пов'язані з неплатоспроможністю (доведення до банкрутства, фіктивне господарювання, зловживання службовим становищем, протизаконне заволодіння майном суб'єкта некомерційного господарювання тощо). У будь-якому разі факт притягнення до відповідальності керівника суб'єкта некомерційного господарювання є важливим кроком на шляху визначення обсягів коштів, що підлягають примусовому поверненню кредиторам такого суб'єкта за вироком суду шляхом їх стягнення з керівника такого суб'єкта.

Всі ці дані повинні вноситися за заявою самого суб'єкта некомерційного господарювання. Хоча, на нашу думку, надалі з розвитком технологій фінансового аналізу й апаратного забезпечення ДФС України та Державної служби статистики України доцільно говорити про автоматичне визначення публічного дефолту за тими даними, які надаються як статистична звітність і проходять відповідний автоматичний аналіз на виявлення ознак неплатоспроможності. Отже, після внесення даних про публічний дефолт у відповідний Реєстр неплатоспроможних суб'єктів некомерційного господарювання доцільно запровадити механізм фінансової реструктуризації заборгованості та виведення вказаного суб'єкта або недопущення настання стану неплатоспроможності та його місце в системі заходів відновлення платоспроможності аналізованого виду суб'єктів (рис. 1).

Іншими словами, після того, як суб'єкт некомерційного господарювання визнається таким, що має публічний дефолт або статус неплатоспроможного, відбувається порушення питання щодо міри відповідальності керівника такого суб'єкта за фактичний стан справ і визначення ефективності його управлінських рішень [8]. Такий аналіз відбувається шляхом залучення аудиторських служб, аудиторів та інших сертифікованих фахівців у сфері неплатоспроможності, фінансового аналізу тощо. За результатами такого аналізу порушується питання притягнення керівника або до кримінальної відповідальності, або до господарсько-правової, або визнання його дій такими, що

не мали своїми наслідками приведення до стану неплатоспроможності чи публічного дефолту.

Що ж стосується стану публічного дефолту, то його проголошення чи визнання повинно супроводжуватися внесенням відповідних даних до Реєстру неплатоспроможних суб'єктів некомерційного господарювання, обов'язок ведення якого пропонується покласти на Державну фіскальну службу України, а сам Реєстр визнати доповненням до Реєстру неприбуткових установ та організацій. Фактично Реєстр неплатоспроможних суб'єктів некомерційного господарювання, окрім тих самих розділів, які містяться в Реєстрі неприбуткових установ та організацій, повинен мати лише дві характеристики: дату визнання публічного дефолту; назву кредитора суб'єкта некомер-

ційного господарювання, щодо якого такий публічний дефолт настав.

Таким чином, нами пропонується наведений вище механізм фінансової реструктуризації суб'єктів некомерційного господарювання, ключовим елементом якого передбачається тісна взаємодія трьох суб'єктів: власників / учасників неплатоспроможного суб'єкта некомерційного господарювання або такого, щодо якого визнаний публічний дефолт; керуючого реструктуризацією (який призначається із числа арбітражних керуючих або інших фахівців у сфері господарювання, фінансового управління, права); кредиторів.

Керуючий реструктуризацією несе основний тягар відповідальності за виконання плану реструктуризації та виступає

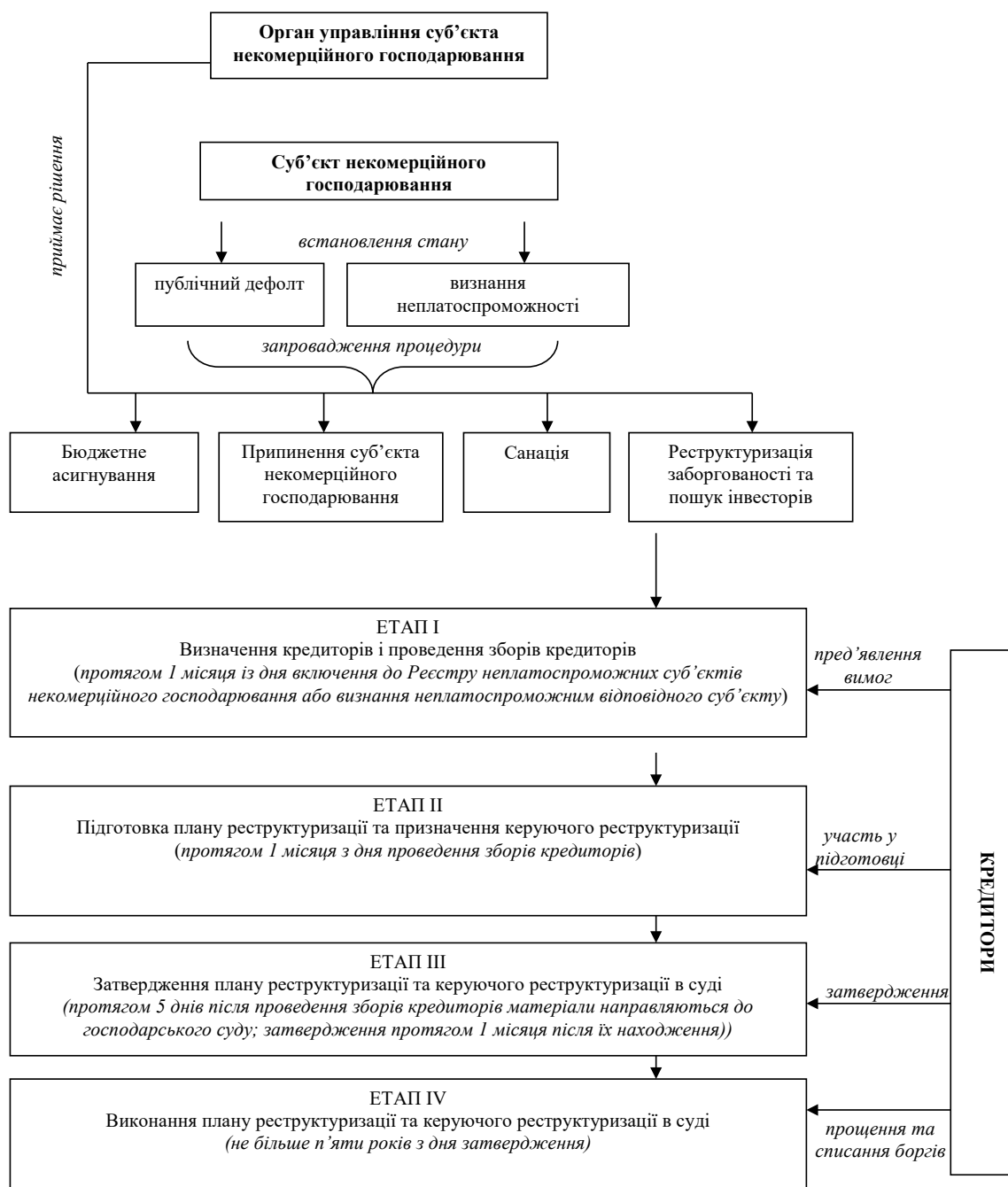

Рис. 1. Механізм фінансової реструктуризації суб'єктів некомерційного господарювання

основним суб'єктом у договірних відносинах між кредиторами неплатоспроможного суб'єкта некомерційного господарювання щодо прощення та списання частини заборгованості. Таким чином, після підготовки плану реструктуризації він повинен бути затверджений у судовому порядку із включенням до нього частини прощених боргів. Нами визнається імперативний обов'язок господарського суду затвердити план реструктуризації боргів боржника, якщо такий план схвалений кредиторами та боржником.

Висновки. Слід чітко розуміти, що із дня затвердження судом плану реструктуризації боргів суб'єкта некомерційного господарювання вимоги, включені до нього, можуть бути задоволені лише у порядку і спосіб, визначені в такому плані. Крім того, із дня його затвердження суб'єкту некомерційного господарювання забороняється укладати будь-які інші договори та вчиняти дії, не передбачені таким планом до його повного виконання. Крім цього, суб'єкт некомерційного господарювання позбавляється права здійснювати правочини щодо відчуження або обтяження нерухомого та рухомого майна; укладати договори позики, уступки вимоги, переведення боргу, передачі в довірче управління майна.

Таким чином, пропонуємо запровадити деякі особливості провадження у справах про банкрутство суб'єктів некомерційного господарювання. Запровадження таких особливостей на законодавчому рівні зумовлюється об'єктивною необхідністю підвищення рівня ефективності управління закладами соціальної інфраструктури, зміни самої парадигми їх управління, особливо на рівні органів місцевого самоврядування. Утилітарність і раціональність запропонованих нами змін до законодавства та взагалі, самої пропозиції щодо розширення регуляторного впливу Кодексу України з процедур банкрутства на вказану категорію суб'єктів необхідно перевірити на практиці з метою виявлення можливих слабких місць і потенційних прогалин права чи правової неузгодженості спеціального законодавства у сфері банкрутства та інших нормативно-правових актів. Таку перевірку можна запровадити в межах одного апеляційного округу, створивши пілотний проект і сформувавши певну судову практику, яка надалі повинна бути опрацьована Верховним Судом України, а за результатами її системного аналізу – розроблені зміни та доповнення в чинне законодавство, з урахуванням вже імплементованих норм і положень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бюджетний кодекс України : Кодекс України від 08 липня 2010 р. № 2456-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17> (дата звернення: 17.10.2020).
2. Податковий кодекс України : Кодекс України від 02 грудня 2010 р. № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (дата звернення: 17.10.2020).
3. Постанова Вищого господарського суду України від 20 липня 2016 р. у справі № 927/177/16. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/59106347> (дата звернення: 17.10.2020).
4. Пояснювальна записка до проекту Кодексу України з процедур банкрутства. URL: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?i=d&pf3511=63518&pf35401=447838> (дата звернення: 17.10.2020).
5. Пригуза П.Д. Проблеми предмету регулювання відносин неспроможності та банкрутства в Україні. URL: <https://ks.arbitr.gov.ua/sud5024/8/8/726> (дата звернення: 17.10.2020).
6. Про банкрутство : Постанова Верховного Суду України у справі від 18 лютого 2015 р. № 3-4r15, 44/621-6. URL: http://zib.com.ua/print/115684-vs_zrobiv_visnovok_schodo_viznannya_bankrutom.html (дата звернення: 17.10.2020).
7. Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом : Закон України від 14 травня 1992 р. № 2343-XI. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2343-12#n67> (дата звернення: 17.10.2020).
8. Товажнянський В.Л., Перерва П.Г. Визначення ознак банкрутства: санація та реструктуризація підприємств. *Вісник Нац. техн. ун-ту «ХПІ»*. *Актуальні проблеми управління та фінансово-господарської діяльності підприємства*. 2013. № 52 (1025). С. 152–162.